

Tee pööras pahemale

Viidaks oli kodu. Ja kuhu mujale ta võiski juhatada paljupärase kingsepapere mured, päevatöölise raskuste ning mõisaelu must-valgete piltidega.

Jäljendeid vajutavad inimese pisiasjad ja suursündmused võrdse märkamatus ajast peale. Ning alles tagantjärele. mõnikord palju aega hiljem olnut-juhtunut hindama hakates saame ise teada selle mõju ja väärtuse. Esimene kogemus oli lihtne: kooli ei saanud minna koos jõukamate omaealistega, vaid alles üheteistaastaselt (aastal 1918). Külakooli, kus luge-misõpetust jagas koolmeistri naine, endal selg vastu sooja ahju. Kui koolmeister ise kord sisse astus, viskas õpilasi kalos-siga...

Et kulutused poleks tulude vi-satud, viis isa poja kihelkonna-kooli. Õnnekaup oligi, sest seal tundis juhataja huvi ka vaese-mate käekäigu vastu ning temalt pärineb prohvetlik lause:

«Sinust, August Kärstna, võib küll kooliõpetaja saada.»

Siiski: trotsi kasvasid elu vastu selleteemalised jutujätkud mitu aega.

«Kes neid võlgu teeb ja mak-sab,» nurises isa ikka vastu. Kuigi polnud hariduse suhtes tagurlik, sest oli ise kihelkonna-koolis käinud, pasunakooris mänginud, viiendal aastal kaa-sa lõõnud ja laulnud.

Manguda polnud kerge. Pane seminar! Ise teenin. Miks siis mina ei saa? Sellest sadestus südamesse mõrudust ning enese-alandust, aga ka veelgi tuge-vamat, jonnakat tahet. Nii et kui eksamitele minnek ees pais-tis, ei olnud piinlik isegi karja juures külärätsepa vana viiulit väänutada. Rätsepa enda juha-tust mööda said selgeks elu esi-mesed pillilood. (Seminari eba-musikaalseid ei võetud ning üht pilli pidi juba eksamil iga-üks veidike «valdama»!)

Võru seminar oli oma pahem-poolsusega tuntud. See mõjutas tema sulgemistki kolmekümnen-dal aastal. Aga August Kärstna oli selleks ajaks temalt juba oma osa pärinud. Oma pahem-poolse mõtte, tarkuse ja teo.

Pahempoolsus ei kukkunud semi-nari taevast: sti-pendium ja priid õpikud meelitasid neid, kes ilma õp-pida poleks või-nud ning kes ei pidanud ise pal-juks oma «ulakat» haridushimu kin-ni maksta suviste sulase- või tööli-se-päevadega. Semi-narist Kärstnagi käis tee-ehitusel, maaparandusel, ehitustööl. Mitte elu tundmaõppi-mise, enesearen-damise, vaid liht-labase raha pä-rast.

...1924. a. det-sembrilülestõusu mahasurumist arutati tundide vaheajal kurvalt ja vihaselt. Seda enam, et mahalas-tute hulgas teati olevat mõni oma-kandi mees. Väi-keste salajase ringi kooskäimised võt-sid hoogu.

Seminarist. Sellel nimetusel oli Võrus oma poli-tiline kõla. Nii-sugune, et mõnes-ki kohas pistsid poisid vormimütsi põue. Näiteks riigivolikogu valimiste eelsetel koosolekutel. Muidu oleks politsei poisid kehe ukse taha surunud. Mütside peitmine andis võimaluse «Kandleski» Eenpalule mõne õigema sõna vahele hõigata.

Seminari juhatas tuntud demo-kraatlik koolitegelane Johan-nes Käis. Temast teati, et karta ei maksa. Pahempoolsuse süü-distus pärjas ka teda, nagu pal-jusid õpetajaidki. Seminar oli ju marksistlikule pedagoogikale toetuva kooliüendussuutimise taimelava. Ja poisid aina levi-tasid pahempoolset kirjandust, lugusid, otsisid eneseavaldamis-rõõmu...

Pärat seminari sulgemist läks «Võru vaim» õpilastega koos Haapsallu. Õpilaste omavalitsus-

se juht Leonhard Hallop korral-das seal kultuurhommiku, mis tegelikult oli marksismihommik. Vististi Karl Marxi surma-aas-tapäeva tähistamiseks. Tulemus — Hallop ei saanud õpetaja-õigusi... Haapsalu seminari põrandaalune õpilasing käis koos Tánava-nimeliste saarlaste kodus. Nende poiste hulgas oli praegune vabariigi haridusmi-nister Ferdinand Eisen. Sellest ringist ulatus August Kärstna kogemus juba Tallinna, Nigol Andreseni korraldatud noorsot-side kokkutulekule.

Kui kooliajal ei suudetud mil-legagi n.-õ. külge hakata, siis seda rohkem oli võimalusi töö-kohta keelamiseks: noort kool-meistrit vallavolikogud lihtsalt ei valinud. Hulga tahtjate seast võeti neil «laatadel» usaldus-väärsemaid — «parematest» pe-rekondadest, soovitudest. Hul-lem oli lugu pärast suvist töö-tamist Keilas, Eesti Lastekaitse Ühingu suvekoloonias. (Sõna tä-hendus oli siis teine — ko-looniaks nimetati laagrit, si-suliselt suvelaagrit tööliste las-tele.) Ja varsti avaldaski aja-leht «Vaba Maa» loo «Pu-nane rakuke Keila koloo-nias». Kirjutati, et endine Võru seminarist August Kärstna vii-nud lapsed alevi vahele punaste lipukeste ning «ei tea mis lau-ludega». Kas see on lubatud? Miks skautidega ei tegelda? Nii kaugele on «vabadus» meil läinud! Pilitakse ida poole. Vaadake, et riigi vastu ei minda! Üks poisike öelnud kü-sijale, et skautidega kõrvallaag-rist ei luba juhataja Kärstna läbi käia, nendega polevat töö-lislust asja...

Politseikomisarile ei olnud juhatajal aga muud võimalik öelda, kui et lastele punane värv meeldib, ja kasvatajatele oma kaelaräitides kah...

Töötamine tegi noorest kool-meistrist matkamehe — jalgrat-tal ning jalgsi. Ainult demo-kraatliku maakoolivalitsuse ning haridusminister Piiskari abiga õnnestus üheks aastaks Valga maakonna Restu koolis paik lei-da. Järgmisel aastal valis San-

kesktee selleks, et tööpoolest õpetada nagu vaja. Ja rahule jäädigi, koguni mitmeks aastaks, sest kui «punane vaim» kõrvale jätta, avaldus Võru seminari ning Johannes Käisi mõju ka seminaristide elulises (näitlikus) õpetamisoskuses. Sel-le mitme aasta jooksul, mil August Kärstna ning kodanliku kooli vahel n.-õ jõudude tasa-kaal valitses, nihkusid kaalu-vihid tasepisi pahemale, kuni 1940. aasta koolmeistrile tegutse-misvabaduse tõi.

Riigivolikogu valimiste propa-gandat tehes võis rahva ees kõik keelekogunenud välja öel-da, valimiste jaoksõnnekomisjo-ni esimehena ning kandidaadi usaldusmehena energia rakkesse panna. Koolmeistri abi oli vaja nii rahvaomakaitse moodusta-misel kui Pukas Kingeri laua-vabriku töö- ning palgaasjade korrastamisel. Parteitöötajad Al-fons Lõhmus Tartust ja Juhan Oinas Valgast (parteikomitee esimene sekretär) andsid koha-peil käies parteitöö kogemusi. Enese parteisse astumine aga...

Enne algas sõda. Enne tuli istuda keldrites, põ-geneda vanglate, laagrites vi-relda. Valgas, Tartus, Tallinnas. Kloogal ja Saksamaal. Tuli nä-ha kaaslaste ning juutide huk-kamisi, naiste ja laste kannatusi.

Koonduslaagrisse sõja lõpuni — määrati lõplik karistus.

Sõda oli lõpu lähedal, kui Sachsenhauseni laagrist tööko-mandodena linnast linna koris-tus- või kaevamistöõdele veeti. Neljakümne viienda aasta ühel märtsi lõupäeval äratasid kae-vikuakevadajad mõtetest sakslaste hüüded:

«Russe kommt!»

Sakslased, nad asusid mõni-kümend kilomeetrit Berliinist, olid endasse juba niipalju ka-buhirmu kogunud, et vange pol-nud aega passida. Maassekaevu-nult jäid nad põgenejaist maha ning kolme ööpäeva pärast ühinesid kodumaa armeelega. Sel-leks ajaks juba koos vangivõe-tud sakslaste ning neilt saadud relvadega.

Sakslased, poolakad, prants-lased lasti vabaks, oma mehed mobiliseeriti. August Kärst-na tegi sõja õpetamise kaasa põhiliselt tõlgina.

...Okupatsiooni ajal olevat Valgas surmale määratud mees-te nimekirjas kord seisnud ka Kärstna nimi. Sellepärast peeti kodukandis teda surnuks. Ometi andis elu veel aega seitseteist aastat Valga rajooni Restu koo-lis lapsi õpetada ning direktor olla, Elva ning Tartu rajooni pedagoogilist kabinetti juhatada ja nüüd Luunja koolis direktori ning bioloogiaõpetajana töötada.

Pahempoolsusest kasvas par-teillisus. Teed mõlemasse suunas elukäike ise. Kahtlevaid küsimusi teeäärtele, n.-õ. liikluse keelu-märke üles seadmata.

Oma esimeses koduloolises praktikatunnis oli seminarist August Kärstna üllatanud koge-nud koolimeest Johannes Käisi Võru laadaplatsilt (kus sel päe-val laata peeti) laenatud «rek-viitidega» (kõik hobuseriistad natuuris, kuigi nad olid koolil olemas «mängult»). Praegu on tema meetod sama: vaata oma silmaga, katsu oma käega. Ja «misparast?» igal võimalikul ju-hul. Ning enne kui kooliaeda-dele programminõudmisi ha-kati esitama, sai August Kärst-na oma Restu kooli aiaga va-bariigis tuntuks.

«Mina ei mõistnud bioloogiat teisiti õpetada, mis teha.»

Teeneline õpetaja ja Tööpuna-lipu ordeni kandja on pensioni-eas, aga kellegagi pole olnud nii raske jutuajamisega mää-rata või tänaval sammu pidada.

«Kibe-kiire. Tõukame tolle asja edesi, kaeme tõinekõrd!»

Ja kui ta järjekordset käest ära lipsas, jäi artiklimaterjali huvides ainus võimalus meenu-tada seda, kuidas haridusosa-konna askeldustehoos seesama Kärstna kodumurrak nõu- või abiküsimistele vastas: «Kaeme järgi ja aa'me jutti.» See nagu tähendas, et küll asi meie käes edeneb.

E. ZIMMER

H. KARRO foto

